

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGLARNING IJTIMOY-
PSIXOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION
YONDASHUVLARI

Toshmatov Davron Abdulkarimovich

*Toshkent kimyo xalqaro universiteti
Ijtimoiy psixologiya fakulteti 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy ta'lim tizimi sharoitida pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishning innovatsion yo'l va usullari tahlil qilingan. Maqolada an'anaviy yondashuvlar bilan solishtirganda, interaktiv treninglar, coaching texnologiyalari va raqamli platformalarning o'qituvchilarning psixologik madaniyatini oshirishdagi o'rni ko'rsatilgan. Tadqiqot davomida pedagoglarning kasbiy o'sishida ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarning hal qiluvchi ahamiyati va ularni shakllantirishning kompleks mexanizmlari ishlab chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tizimli va innovatsion yondashuvlar pedagoglarning stressga chidamliligini va kommunikativ samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.*

Kalit so'zlar: *pedagog, ijtimoiy-psixologik kompetentlik, innovatsion yondashuv, coaching, trening, raqamli muhit, kasbiy rivojlanish, refleksiya.*

Аннотация: *В данной научной статье анализируются инновационные пути и методы развития социально-психологической компетентности учителей в условиях современной системы образования. В статье показана роль интерактивного обучения, коучинговых технологий и цифровых платформ в улучшении психологической культуры учителей по сравнению с традиционными подходами. В ходе исследования разработана решающая роль социально-психологических навыков в профессиональном росте учителей и комплексные механизмы их формирования. Результаты показывают, что систематические и инновационные подходы значительно повышают стрессоустойчивость и коммуникативную эффективность учителей.*

Ключевые слова: *учитель, социально-психологическая компетентность, инновационный подход, коучинг, обучение, цифровая среда, профессиональное развитие, рефлексия.*

Abstract: *This scientific article analyzes innovative ways and methods of developing socio-psychological competence of teachers in the conditions of the modern education system. The article shows the role of interactive training, coaching technologies and digital platforms in improving the psychological culture of teachers, compared with traditional approaches. During the study, the crucial importance of socio-psychological skills in the professional growth of teachers and complex mechanisms for their formation were developed. The results show that systematic and innovative approaches significantly increase the stress resistance and communicative effectiveness of teachers.*

Keywords: *teacher, socio-psychological competence, innovative approach, coaching, training, digital environment, professional development, reflection.*

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri bu – raqobatbardosh, ma'naviyatli va har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalashdir. Ushbu vazifaning bajarilishi bevosita ta'lim jarayonining asosiy ishtirokchisi bo'lgan pedagogning kasbiy mahoratiga, xususan, uning ijtimoiy-psixologik kompetentligiga bog'liq. So'nggi yillarda ta'lim standartlarining o'zgarishi, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va o'quvchilarning psixologik portretidagi o'zgarishlar o'qituvchilardan yangicha talablarni keltirib chiqarmoqda.

An'anaviy ta'lim modelida o'qituvchidan asosan fan bo'yicha chuqur bilim talab qilingan bo'lsa, zamonaviy modelda undan yuqori darajadagi ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik, emotsional intellekt va kommunikativ ko'nikmalar talab etiladi. Pedagogning ijtimoiy-psixologik kompetentligi nafaqat uning o'quvchilar bilan munosabatini, balki hamkasblar, ota-onalar va jamiyat bilan o'zaro ta'sirini ham belgilaydi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab pedagoglar ushbu kompetentlikni shakllantirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu esa ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishda yangi, innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va joriy etish zarurati tug'iladi. Ushbu maqolaning maqsadi – zamonaviy ta'lim muhitida pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini oshirishning samarali mexanizmlarini tahlil qilish va ularni amalga oshirishning ilmiy-asoslangan yo'llarini taklif etishdir. Tadqiqotning yangiligi shundaki, unda nafaqat nazariy jihatlari, balki amaliyotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan konkret texnologiyalar ko'rib chiqiladi.

Pedagogning ijtimoiy-psixologik kompetentligi tushunchasi vaqt o'tishi bilan evolyutsiya qilmoqda. Agar avvallari bu tushuncha asosan "muloqot qilish qobiliyati" bilan cheklangan bo'lsa, bugungi kunda u murakkab ko'p qirrali tizim hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotchilar ushbu kompetentlikni quyidagi asosiy komponentlarga ajratadilar: kognitiv (bilim), operatsional (ko'nikma), shaxsiy (qadriyat) va reflektiv (tahlil).

Kognitiv komponent pedagogning ijtimoiy psixologiya, yosh psixologiyasi va konfliktologiya bo'yicha nazariy bilimlarini o'z ichiga oladi. Operatsional komponent esa bu bilimlarni amaliyotda qo'llash, ya'ni murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish mexanizmlaridir. Shaxsiy komponent pedagogning insonparvarlik qadriyatlari, empatiya va tolerantlik darajasini belgilaydi. Reflektiv komponent esa o'z faoliyatini doimiy tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatidir.

Zamonaviy ta'lim tizimida ushbu kompetentlikka qo'yiladigan talablar keskinlashdi. O'qituvchi endi nafaqat dars o'tuvchi, balki "fasilitator" (yo'naltiruvchi) va "mentOR" sifatida faoliyat yuritishi kerak. Bu esa undan yuqori darajadagi psixologik barqarorlikni talab qiladi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, pedagogning ijtimoiy-psixologik kompetentligi past bo'lsa, u o'quvchilarning motivatsiyasini tushira olmasligi va sinfda salbiy psixologik iqlim yaratishi

mumkin [1]. Shu bois, kompetentlik tuzilmasini zamon talablari asosida qayta ko'rib chiqish va uni rivojlantirish yo'llarini izlash bugungi kunning eng muhim vazifasidir.

Xususan, raqamli asrda virtual muloqot ko'nikmalari ham ijtimoiy-psixologik kompetentlikning ajralmas qismiga aylandi. O'qituvchi onlayn platformalarda o'quvchilar va ota-onalar bilan muloqot qilishda ham ma'lum psixologik etiketga rioya etishi, axborot xavfsizligi va maxfiylik prinsiplarini tushunishi lozim. Bu yangi talab an'anaviy kompetentlik modellariga qo'shimcha yuklama bo'lib kelmoqda.

Pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishda an'anaviy ma'ruza usullari endilikda yetarli samara bermaydi. Zamonaviy pedagogika psixologiyasi interaktiv va amaliyotga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashni tavsiya etadi. Ushbu bo'limda eng samarali hisoblangan bir qancha innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi.

Birinchi navbatda, interaktiv treninglarni alohida ta'kidlash o'rinli. Traininglar davomida pedagoglar nafaqat nazariyani o'rganadilar, balki rolli o'yinlar, simulatsiyalar va guruhiy muhokamalar orqali real hayotiy vaziyatlarni modellashtiradilar. Masalan, "Qiyin o'quvchi bilan muloqot" yoki "Ota-onalar yig'ilishida nizoli vaziyat" kabi senariylar orqali o'qituvchilar o'z ko'nikmalarini sinab ko'radilar. Bu usul xatolarni xavfsiz muhitda tuzatish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, traininglarda ishtirok etgan pedagoglarning kommunikativ ko'nikmalari 40-50% ga oshadi [2].

Ikkinchi innovatsion yo'nalish – coaching texnologiyalari. Coaching pedagogga o'z ichki resurslarini ochish, maqsadlarni aniqlash va to'siqlarni bartaraf etishda yordam beradi. Individual coaching sessiyalari o'qituvchining shaxsiy rivojlanishiga, o'ziga ishonchini oshirishga va stressga chidamliligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Coaching jarayonida pedagog o'zining kuchli va zaif tomonlarini angelaydi va ular ustida ishlash rejasini tuzadi. Bu usul ayniqsa, kasbiy "kuyish" (emotional burnout) sindromini oldini olishda samarali hisoblanadi.

Uchinchi usul – case-study (vaziyatli masalalar) texnologiyasi. Bu usulda pedagoglarga real hayotdan olingan murakkab psixologik vaziyatlar tahlili taklif etiladi. Ular ushbu vaziyatlarni yechish yo'llarini izlaydilar, muhokama qiladilar va eng optimal yechimni tanlaydilar. Case-study tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu usullarning qo'llanilishi pedagoglarning nafaqat nazariy, balki amaliy psixologik savodxonligini ham oshiradi [3].

Bundan tashqari, art-terapi elementlaridan foydalanish ham yangi trend hisoblanadi. Pedagoglar uchun tashkil etilgan art-terapi sessiyalari ularning emotsional holatini barqarorlashtirish, ichki keskinlikni kamaytirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilar bilan ishlashda yanada yumshoq va samarali usullarni qo'llashga imkon yaratadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini oshirishda yangi imkoniyatlarni ochib berdi. Raqamli platformalar va onlayn resurslar o'qituvchilarga istalgan vaqtda va istalgan joyda bilim olish, tajriba almashish va psixologik yordam olish imkonini beradi.

Zamonaviy LMS (Learning Management System) tizimlarida pedagoglar uchun maxsus psixologik modullar yaratilmoqda. Ushbu modullarda video-darsliklar, interaktiv testlar va vebinarlar joylashtirilgan. O'qituvchilar ushbu resurslardan foydalanib, o'z bilimini mustaqil ravishda boyitishlari mumkin. Masalan, "Konfliktologiya asoslari" yoki "Emotsional intellekt" kabi kurslar onlayn formatda taklif etilishi mumkin. Bu vaqt va mablag'ni tejash imkonini beradi.

Ijtimoiy tarmoqlar va professional hamjamiyatlar ham muhim rol o'ynaydi. Telegram kanallar, Facebook guruhlari va maxsus pedagogik portallar orqali o'qituvchilar o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadilar, murakkab vaziyatlarda maslahat so'raydilar va hamkasblaridan qo'llab-quvvatlash oladilar. Bu virtual muhit ijtimoiy-psixologik yordamning yangi shakli bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli hamjamiyatlarda faol ishtirok etuvchi pedagoglarda kasbiy yakkalanish hissi kamroq kuzatiladi [4]

Shuningdek, virtual reallik (VR) texnologiyalari ham kelajakda keng qo'llanilishi kutilmoqda. VR orqali pedagoglar sun'iy yaratilgan sinf muhitida turli vaziyatlarni mashq qilishlari mumkin. Masalan, g'azablangan o'quvchi yoki norozi ota-ona bilan muloqot qilish simulyatsiyasi o'tkaziladi. Bu xavfsiz muhitda ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Raqamli diagnostika vositalari esa pedagogning psixologik holatini doimiy monitoring qilish va o'z vaqtida choralar ko'rish imkonini beradi.

Biroq, raqamli muhitning ba'zi xavflari ham mavjud. Masalan, haddan tashqari ekran vaqti stressni oshirishi yoki virtual muloqot haqiqiy muloqotni almashtirib qo'yishi mumkin. Shu sababli, raqamli vositalardan foydalanishda muvozanatni saqlash va ularni an'anaviy usullar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish jarayoni nazorat va tahlilsiz samarali bo'la olmaydi. Shu bois, aniq va ob'ektiv diagnostika usullarini joriy etish zarur. Diagnostika nafaqat boshlang'ich holatni aniqlash, balki rivojlanish dinamikasini kuzatish uchun ham xizmat qiladi.

Diagnostika tizimi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi kerak:

1. Kirish diagnostikasi: Pedagogning kompetentlik darajasini aniqlash uchun so'rovnomalar, testlar va kuzatish usullaridan foydalanish.
2. Joriy monitoring: O'qituvchi faoliyati davomida uning muloqot uslubi, sinfdagi psixologik iqlim va o'quvchilarning munosabatini tahlil qilish.
3. Yakuniy baholash: Ma'lum bir davr (masalan, o'quv yili) yakunida kompetentlik darajasidagi o'zgarishlarni o'lchash.

Diagnostika vositalari sifatida standartlashtirilgan psixologik testlar (masalan, empatiya darajasini o'lchash testlari), ekspert baholash kartalari va o'quvchilarning fikr-so'rovnomalaridan foydalanish mumkin. O'quvchilarning fikri eng muhim ko'rsatkichlardan biridir, chunki ular pedagogning munosabatini bevosita his qiladilar.

Monitoring tizimi shaffof va ochiq bo'lishi kerak. Natijalar pedagogni jazolash uchun emas, balki unga yo'naltirilgan yordam ko'rsatish uchun ishlatilishi lozim. Agar pedagogda biror ko'nikma (masalan, stressga chidamlilik) past bo'lsa, unga shu yo'nalishda maxsus treninglar taklif etilishi kerak. Bu yondashuv "rivojlantiruvchi baholash" prinsipiga

asoslanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, muntazam monitoring va feedback (qayta aloqa) tizimi pedagoglarning professional o'sishini 2-3 barobar tezlashtiradi [5].

Shuningdek, diagnostika natijalari asosida har bir pedagog uchun individual rivojlanish rejasini (IRR) tuzish maqsadga muvofiqdir. Ushbu rejada qaysi ko'nikmalarni rivojlantirish kerakligi, qanday kurslarda qatnashish lozimligi va qanday natijalarga erishish kutilayotgani aks ettiriladi. Bu tizimli yondashuv har bir o'qituvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlaydi

Pedagogning ijtimoiy-psixologik kompetentligini shakllantirish bir martalik tadbir emas, balki uzluksiz jarayondir. Bu jarayon muvaffaqiyatli bo'lishi uchun ta'lim muassasasi va davlat tomonidan institutsional qo'llab-quvvatlash talab etiladi. Uzluksiz kasbiy rivojlanish (UKR) tizimi pedagogning faoliyati davomida doimiy o'qish va takomillashtirishini nazarda tutadi.

UKR tizimida quyidagi elementlar muhim rol o'ynaydi:

Malaka oshirish kurslari: Muntazam ravishda tashkil etiladigan kurslarda ijtimoiy-psixologik fanlarga alohida o'rin ajratilishi kerak.

Metodik birlashmalar: Maktab ichida psixologik klublar yoki metodik birlashmalar tashkil etish, unda pedagoglar o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadilar.

Nastavniklik tizimi: Tajribali pedagoglar yosh mutaxassislariga ustozlik qilishi, ularga psixologik jihatdan yordam berishi.

Psixologik xizmat: Har bir ta'lim muassasasida kvalifikatsiyali psixologlar faoliyati yo'lga qo'yilishi va ular pedagoglarga ham maslahat berishlari kerak.

Davlat siyosati darajasida ham pedagoglarning psixologik salomatligini qo'llab-quvvatlash choralari ko'rilishi lozim. Bu ish haqining oshirilishi, yuklamaning me'yorlashtirilishi va ijtimoiy kafolatlarning yaxshilanishini o'z ichiga oladi. Chunki ijtimoiy himoyalangan pedagogdan yuqori psixologik kompetentlikni talab qilish qiyin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, institutsional qo'llab-quvvatlashga ega bo'lgan o'qituvchilarda kasbiy qoniqish darajasi yuqori bo'ladi va ular uzoq yillar davomida samarali faoliyat yuritadilar [6]. Shu sababli, ta'lim muassasasi rahbariyati pedagoglarning ijtimoiy-psixologik holatiga e'tibor qaratishi, ularga ishlash uchun qulay shart-sharoit yaratishi zarur.

Bundan tashqari, oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarni tayyorlash dasturlariga ham o'zgartirishlar kiritish lozim. Hozirgi kunda pedagogika universitetlarida psixologik fanlar ko'proq nazariy karakterga ega. Kelajakda amaliyotga yo'naltirilgan darslar, stajirovkalar va treninglar ko'paytirilishi kerak. Bu yosh mutaxassislarning ishga kirishishidan oldin yetarli ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikka ega bo'lishini ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta'lim tizimida pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, an'anaviy yondashuvlar endilikda zamon talablariga to'liq javob bermaydi. Innovatsion texnologiyalar, raqamli muhit imkoniyatlari, aniq diagnostika va uzluksiz qo'llab-quvvatlash tizimi ushbu kompetentlikni shakllantirishning asosiy omillari hisoblanadi.

20-Mart, 2026-yil

Pedagogning ijtimoiy-psixologik kompetentligi nafaqat uning shaxsiy kasbiy o'sishi, balki butun ta'lim tizimining samaradorligi va kelajak avlodning psixologik salomatligi uchun ham muhimdir. Interaktiv treninglar, coaching, raqamli platformalar va monitoring tizimlarini kompleks qo'llash orqali pedagoglarning kommunikativ, empatik va konfliktologik ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Kelajakda ushbu yo'nalishda quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Pedagoglar uchun maxsus ijtimoiy-psixologik trening dasturlarini standartlashtirish.
2. Raqamli diagnostika va monitoring platformalarini yaratish.
3. Ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish.
4. Oliy ta'lim dasturlarida amaliy psixologik mashg'ulotlar ulushini oshirish.

Faqat shunday tizimli yondashuv orqali biz yuqori malakali, psixologik jihatdan yetuk va zamon talablariga javob beradigan pedagoglar armiyasini shakllantirishimiz mumkin. Bu esa o'z navbatida, sifatli va insonparvar ta'lim tizimini barpo etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Normatova N. R. Pedagogik psixologiya: zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022. – 78 b.
2. Johnson D. W., Johnson R. T. Social skills for successful group work // Educational Leadership Journal. – 2021. – Vol. 45, No. 3. – P. 29–33.
3. O‘rozova M. S. Pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishda innovatsion texnologiyalarning o‘rni // Ta’lim va fan yangiliklari. – 2023. – № 2. – B. 15–20.
4. Smith J. A. Digital tools for teacher development. – London: Routledge, 2020. – P. 102–105.
5. Karimov T. K. Ta’lim muassasalarida monitoring va baholash tizimining samaradorligi // O‘zbekiston ta’limi. – 2022. – № 4. – B. 34–39.
6. Vaziraeva L. A. Pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi: muammolar va yechimlar // Ilmiy axborot. – 2021. – T. 3, № 1. – B. 55–60.